

Читателят не само вижда и узнава, но и емоционално е раздвижен.

Романът е написан стегнато, без претрупаност, на места доста ярко. Но нерядко картината избледнява, образът „изче: в!“ от съзнанието, защото липсват и плътен рисунк и оная вълнуваща сърдечност на гласа, която е характерна за Ивайло Петров. Въпросът за стила стои все още пред тоя оригинален белегист с лиричен и сатиричен натураел едновременно.

★

„Мъртво вълнение“ е свежа книга. Талантлив, умен, склонен към развитие творец е направил своята следваща стъпка. Той е проявил гражданска смелост, посягайки към „опасен“, щекотлив, а за мнозина и неприятен проблем. Той е обогатил своята палитра.

Научил се е по-вгълбено да вижда сложността на човешката душевност. И ние се радваме, че писателят върви напред, че се изкачва по наангорнището на своя скромн творчески подвиг.

Ивайло Петров принадлежи към поколението писатели, за които би могло да се каже, че са напълно „български“. Той дири пътища за нова, „модерна“ творческа извая, без да напуска опита на традицията.

Ивайло Петров е писател, възпитан от нашия социалистически свят — и негов изразител по убеждение и душевност. Той знае как да не се повтаря, как да усъвършенствува своята мисъл, своя език, понякога така прозрачно светъл, като слънце, попаднало в бистър поток.

ПАНТЕЛЕЙ ЗАРЕВ

ЗА СТАРОТО В ЕДИН НОВ УЧЕБНИК¹

По време на националното обсъждане на обучението по литература един от основните проблеми, по който се спореше доста темпераментно, бе за качеството на учебниците по литература². Въпреки отделни крайни и неверни твърдения, до които увлечението, а отчасти и предубеждението доведоха някои критици, общата оценка бе единодушна и правилна. Дискусията потвърди, че учебниците по литература, макар някои автори да са постигнали частични успехи, изостават от развитието на литературната наука, не са пълноценни помощници на ученици и учители. В учебниците по литература не се разкриват ярко и пълно идейната дълбочина и естетическа ценност на художественото произведение. Историко-литературният процес не се осветлява в неговата широта и сложност. Допускат се грешки от най различен характер — научни, методически. Езикът е сух, неизразителен, неточен, претоварен с шаблонни фрази.

Литературната критика отдели по голямо внимание на Учебника за девети клас на общообразователните политехнически училища. Този интерес трябва да се обясни преди всичко с особеното му значение като начало на нова поредица от учебници по литература, които предстои да се напишат по новата програма. Литературната критика търсеше да види новото в преподаването на литературата в училище, доколко старите недостатъци, повърхностният анализ, формализмът и вулгарният социологизъм са преодоленн. За съжаление нейните очаквания за едно хубаво и обещаващо начало не се оправдаха. Без да се забравя или подценява постигнатото от някои от авторите, като цяло учебникът за девети клас не може да се включи в редицата на тези явления, които в последно време потвърждават процеса на непрекъснато подобряване на обучението по литература. Той дори е по-слаб с някои свои уроци и дялове („Народно творчество“) от предишните учебници, които разработват същия програмен материал, в по-голямата си част е „обобщение“ на стари недостатъци. От дая „Народно творчество“ например може да се придобие много по-ясна представа за слабостите в литературното обучение, които бяха подложени на критика на Националното съвещание на учителите по български език и литература през април т. г., отколкото за новото, което си пробива път в педагогическата практика.

¹ Учебник по литература за девети клас на общообразователните трудово-политехнически училища от И. Берберова, Б. Ангелов и А. Ничев, Народна просвета, София, 1961.

² С. Цонев. За езика на един учебник, ЛФ, бр. 2, 1962; Л. Георгиев, Въпроси на литературното обучение, Пламък, кн. 2, 1962; Ив. Попиванов, Бележки за учебниците по литература, Пламък, кн. 2, 1962; С. Кирилов, Бележки за учебници по литература, Септември, 3, 1962; Ив. Маринов, Необходим ли са учебници по литература, Септември, кн. 4, 1962; М. Москов, Ученически езикови и стилни слабости в учебници за ученици, Септември, кн. 4, 1962; Издържаха ли изпита учебниците по литература, ЛФ, бр. 4, 1962.

Когато се преценява Учебникът по литература за девети клас на средните училища, трябва да се прави разлика между трите му дяла: „Народно творчество“, разработен от Й. Берберова, „Старобългарска литература“ — от Б. Ангелов и „Старогръцка литература“ — от А. Ничев. Това се налага, защото изходните принципи, а отук и постиженията на тримата автори са различни. Впрочем във факта, че авторите не представляват единен творчески колектив, който да се ръководи от едни и същи методологически принципи и да се чувства отговорен за качеството на целия учебник, трябва да се търси една от основните причини за недостатъците и пропуските.

Тази част от учебника за девети клас, която му създаде незавидна популярност, е дялът „Народно творчество“. Именно в този дял са допуснати най-много грешки, някои от които вече станаха предмет на сериозна критика. В случая интересно е да се потърсят причините за неуспеха на авторката. Нейният стремеж да напише добър учебник не може да се отрече. Но всичко хубаво, към което се е стремил, се е превърнало в своето отрицание, поради липсата на здрава методологическа основа и върно естетическо чувство. Авторката не е съумяла да съчетае методическите и педагогически принципи, на които се изгражда един учебник, с изискванията на литературния анализ. Едностраничното и неправилно разбиране на педагогическите и методическите изисквания води до принижаване на научната и естетическата стойност на анализа. Авторката например се е стремяла да пише достъпно за учениците, но е стигнала до опростителство и преразказ. Стремекът към достъпност на изложението е дал и съвсем нежелателен резултат — езикът, на който са написани уроците за народно творчество, е бледен и беден. Авторката се е стремяла „да свързва съдържание и форма“, както неправилно се изразяват понякога в методическите помагала, за да направи пълноценен анализа си. Тя споменава и за най-дребните езикови и стилни особености, които могат да се открият в художествения текст. Резултатът обаче е обезличаване и изсушаване на литературното произведение. Авторката също така прекалено доверчиво е използвала опита на предишните учебници. Лично научно отношение, което да бъде опора за разрешаване на по-трудните въпроси, обикновено не се проявява. Всичко това — неверни и остарели методологически принципи, несигурен литературен усет, безкритично възприемане на стари образци — води до основните недостатъци в този дял от Учебника по литература за девети клас на средните училища. Трябва

да се допълни, че този комплекс от обстоятелства, макар в различни варианти, много често обуславя неуспеха и на други автори. Една от причините за това е, че в нашата методическа литература съвсем недостатъчно е разработен въпросът за особеностите на учебника по литература и изискванията към него. Авторите са принудени сами да търсят разрешение на трудни теоретически въпроси от методически характер. Ето защо методиката трябва да се насочи към по-конкретното изследване на някои основни проблеми във връзка със строежа на учебника по литература — обем на урока, структура, изисквания към анализа, задачи за самостоятелна работа, обзорни уроци, теория на литературата, език. Това ще допринесе за изясняване на основния въпрос, ще помогне за създаване на хубави учебници — както с педагогически, така и с научни достойнства.

Основното, което определя сполуката на автора в един учебник за средните училища, е качеството на литературния анализ. Той трябва да бъде преди всичко задълбочен, да дава знания на учениците за идейно-емоционалното съдържание на художественото произведение. Но анализът трябва да разкрива и естетическата природа на познанието, да запази в най-голяма степен идейно-емоционалното въздействие на произведението, неговата художествена оригиналност. В дяла „Народно творчество“ не се е достигнало именно до правдиво вникване в поетичната прелест на народната песен. Анализът е подробен — често до педантизъм, но скучен. Липсата на върно естетическо чувство и научен подход е причина да се изравняват произведения, съвсем различни по идейно-емоционално съдържание. В трактовката на авторката трудови и любовни, семейни и юнашки песни сякаш не се различават, губят художественото си своеобразие. Такава преценка се основава не на случайно допуснати грешки, а преди всичко на анализа на тези песни, които програмата дава възможност да се разглеждат цялостно и задълбочено в отделни уроци. Недостатъците в подхода на авторката особено се проявяват при разглеждането на лиричните народни песни. Така например тъжното чувство в песента „Яна жали девет братя жетвари“, което с такава сила изразява мъката на народа и омразата му към наемния труд, е обезличено. Авторката се стреми да каже и за отрицателното сравнение, и за „употребата на много глаголи — осем в четири стиха (два повторени), които означават разнообразна земеделска работа“, и за „силно емоционалните епитети“, антитезата и т. н., но красотата на елегията е изчезнала, нейното идейно-емоционално въздей-

ствие е притъпено. Особено сухо авторката разглежда прекрасната народна песен „У Недини слыне грее“. В анализа изпъкват преди всичко констатации като тези, че песента „отразява живота на жената преди и след женитбата“, че „отношението на певица към Неда е положително“, неточни и неправилни изрази („Ергените трябва да бъдат внимателни... към своите бъдещи другарки“ (к. м.), несполучливи наблюдения над езика („Числото триста и подчертаният юначен вид на момците — „се ергени, се юначи“, напомним (?) внушително множество млади хора“). Така е и при анализа на „Залюбил Стоян Борянка“, „Хайдутин и бесило“, почти навсякъде. За песента „Ситен джъд вали като маргарит“ се казва: „Лиризмът на тази малка песен завладява“. За съжаление неумелата дисекция на авторката отдалява учениците от образното и идейно богатство на народното творчество.

Недостатъците в анализа на народното творчество са свързани и с увлечението в преразказ. Доста би могло да се поспори има ли място преразказът при анализа на литературното произведение в горния курс, респ. в учебника по литература. Преразказът в учебната практика в някои случаи се дължи на стремежа да не се прекъсва връзката с художествения текст, да се използва образността и емоционалността на литературното произведение. Често границата между анализ и преразказ е почти неуловима, макар да съществува. Подчинен на задълбочен поглед върху проблематиката на произведението, придружен с коментар, преразказът би могъл да има известно място, макар и второстепенно, и при работата в горния курс. Но все пак, не преразказът е важното, същественото. Ако по отношение ролята и характера на преразказа в горния курс има какво да се изяснява, то практиката отдавна наложи отрицателно отношение към преразказа, който се изгради като „жанр“ в нашите учебници по литература. Дялът „Народно творчество“ потвърждава такова отношение. В своя анализ авторката обикновено само проследява смяната на картини и образи, като прибавя известен, понякога несполучлив коментар на езикови и стилни особености, примесен с вулгарно-социологични тълкувания („У Недини слыне грее“, „Залюбил Стоян Борянка“). Има случаи, когато преразказът е „творчески“, ако си послужим с методическа терминология. Текстът на народната песен се допълва с предположения за обстоятелствата, при които се извършва случката, с несъществуващи детайли, но тези допълнения, вместо да засилят убедителността на анализа, отслабват неговата сила, защото обикновено

са в противоречие със замисъла на народния певец, с особеностите на народната песен. Така авторката вижда гората в песента „Под горица, под зелена“ „токущо“ раззеленила се. Борянка („Залюбил Стоян Борянка“) „иска да свърже живота си с момък от своята среда, който ще я разбира и ще я направи честита“. Допълнението звучи пресилено и дидактично. Прекатено свободен е преразказът на „Ратай и плевенския кадия“, особено на партизанските песни. Този тип преразказ дава възможност на авторката за народна песен от десетина стиха, която се отличава със своята непретенциозност и безизкуственост, да напише цяла страница „анализ“ (вж. партизански песни).

Една от основните причини за слабостите в дяла „Народно творчество“ е начинът, по който се разглежда художествената форма на народната песен. По начало анализът на литературното произведение като единство на съдържание и форма е един от най-трудните проблеми, които стоят за практическо разрешение пред всеки учител. За да постигне резултат, учителят трябва да притежава не само солидна теоретическа подготовка, но и богата естетическа култура, да чувства пулса на произведението. Въпросът за анализа на литературното произведение като единство на съдържание и форма в голяма степен е и въпрос за майсторство. За съжаление точно тук се стига най-често до шаблон и примитивизъм. Застраховката с отбелязването на някои от художествените средства се счита от някои от учителите за пълноценен естетически анализ. Особено решително трябва да се пресеке пътят на самоцелното изреждане на епитети, метафори, сравнения и т. н. В дяла „Народно творчество“ се забелязва именно неправилен стремеж да се посочват почти всички лексикални, синтактични, стилистични и композиционни особености на литературното произведение, вместо да се акцентува само тези от тях, които имат ярко изразена художествена функция. По този път, вместо до пълноценен анализ, се стига до наивен формализъм, като се отделят някои елементи на формата, разбира на доста елементарно и непълно, от съдържанието, стига се до обезличаване и разкъсване на произведението на отделни епитети, метафори, сравнения и т. н. Ето характерен пример от анализа на песента „Хей поле широко“: „В с я к а дума от това сложно обръщение, ч е т и р и п ъ т и употребеното възклицание „хей“, повтореният епитет „широко“, както и емоционалните епитети „наш“ и „роден“ в края на два съседни стиха—говорят за голямата обич и близост на певица към родната природа.“ Начинът въобще, по който авторката изпоя-

зува „статистическия“ метод, може само да го компрометира. Стремехът към подобен анализ на формата води до опростителство, до груби грешки: „С три прости къси изречения (всяко заема отделен стих) повецът реалистично изобразява трите степени на този трагичен акт: разгневяването на Стоян, изваждането на ножа и пробождането на спящата невеста“ („Залюбил Стоян Борянка“). По такъв начин в дяла „Народно творчество“ се доразвиват неправилните тенденции, които се забелязваха в предишните учебници. Трябва да се отбележи също, че понякога езиковите и стилистичните наблюдения на авторката не са точни. Не може например да се твърди, че „метафоричните глаголи“ разтвори се, разклати се „под сещат (к. м.)“, че гората е благосклонна към смелите народни синове...“ Неправилният методологически подход на авторката личи и от тези случаи, когато тя се докосва до теоретическата същност на въпроса за съдържание и форма на литературното произведение. Почти навсякъде сложният проблем се трактува опростителски, като се използват повърхностно и външно някои теоретически формулировки. На стр. 10 например се говори за художественото майсторство, „вложено (к. м.) в тези творби“. Партизанските песни са с „ново съдържание, изразено понякога и в нова форма“. Народният певец е използвал „натрупания в поетиката на народното творчество, като в тази форма е вложил (к. м.) ново съдържание (стр. 49). Начинът, по който се схващат художествените особености на литературното произведение в дяла „Народно творчество“, проличава и от анализа на фантастичната приказка „Юнакът, що бозал 25 години“. Авторката, като вижда задачата си в това да покаже че всички образи, даже и най-дребните подробности, имат точно определено съответствие в действителността. Фантастичната приказка се превръща в чудата условна плетеница. В края на краищата всеки се запитва защо народният разказвач не говори направо, а използва фантастични образи. Според авторката например „началото на мореплаването е загатното чрез спускане на юнака с копривени въжета в морските дълбочини, които всякога събуждали човешкото любопитство“ (стр. 56). Задава се и въпрос: „Слизането на „долна земя“ не ни ли подсеща за откриването на далечни задморски страни?“ Особено в приказката — фантастиката на образите — се унищожава от желанието да се изтъква до най-малки подробности „вложеното“ в тях, като разшифровката е доста субективна. Съотношението между фантастика

и действителност не е схванато и разкрито правилно в анализа.

Грешките в дяла „Народно творчество“ изпъкват много силно, защото обикновено са свързани с бедния, неизразителен и неправилен език на авторката, която не успява да надделее шаблона, да изрази винаги точно и свежо мисълта си. Примерите, които потвърждават такава преценка, са много и убедителни. Една част от тях вече се цитира във връзка с разкриването на други слабости в учебника. Нужно е обаче, когато се говори за недостатъците на езика в дяла „Народно творчество“, да се изтъкне, че несполучаще преследва всеки автор, който прибегва до изкуствени лексикални замени и неестествен словоред, за да станело изложението по-достъпно за учениците. Учебниците по литература не трябва да разпространяват неправилни и шаблонни изрази, а да въздействуват осежително както с правилността и богатството на езика си, така и с неговата красота и живост.

Намалването на учебните часове по литература в IX клас наложи да се използват обзорни уроци още от началото на горния курс, за да се представят попълно някои дялове от народната поезия. Авторката до известна степен е направила сполучлив опит за разработката на този вид уроци в девети клас. Но в общи линии в обзорите са допуснати същите слабости, които са характерни за другите уроци. В повечето от обзорите се изредят много песни, дава се много фактически материал, придружен от кратък, съвсем схематичен преразказ. Обзорът за трудовите песни, макар и за него да е отделен специален час от програмата, е претрупан. Авторката прави преглед на почти всички трудови песни според професионалния им признак. Съдържанието на песните се предава с няколко думи, придружени с декларации за „неизразимата сила на песента“, „високото художествено майсторство“, „лиризма“ и т. н. Прекъсано голям е обзорът за битовите песни, още повече, че програмата не отделя час за него. Обемът на обзорните уроци въобще би трябвало да бъде по-малък, а литературната им стойност по-висока.

С грешките и слабостите си дялът „Народно творчество“ предупреждава. Той е връщане назад от това, което напътна учебна литература вече е постигнала.

Вторият дял от учебника, „Старобългарска литература“, е написан от Б. Ангелов. Авторът и преди е разработвал същия программен материал в учебник за средните училища. Ето защо в неговата част личи по-голяма опитност в постройката на уроците. Успехът на автора се

дължи и на това, че, без да забравя за педагогическите изисквания към учебника, той не е снизил научното обяснение и разглеждане на старобългарската литература. В предцините учебници, като следствие на филологическата и фактологическа насока, в която старобългарската литература се изследваше, не се правеше по-задълбочен анализ. Филологическият и фактологически подход се прилагаше в голяма степен дори и при произведения с изтъкнати художествени достоинства. Авторът, като изхожда от особеното в идейността, образността и формата на старобългарската литература, се стреми да достигне до едно по-пълно литературно разглеждане на произведенията на старобългарските писатели. В някои уроци обаче историческите факти и сухите сведения за живота и творческото дело на писателя вземат превес, като художествената ценност на творбата не се търси и изтъква по-последователно. Традиционното тълкуване в повечето случаи се запазва, без да се отиде по-напред в разкриването на художествената специфика на литературния материал. Така урокът за учениците на Кирил и Методий, в който се разглежда книжовната дейност на Климент Охридски и Константин Преславски, почти е загубил литературния се облик. Авторът повече би трябвало да се спере на забележителното със своето художествено майсторство Похвално слово на Климент за Кирил. Макар да е направил известен опит в тази насока, той е останал верен на традицията. Не е „сполучлив анализът на „Азбучната молитва“. Крайният лаконизъм не позволява да се навлезе в особената емоционалност на произведението. По-конкретно и задълбочено би трябвало да се разгледа апокрифът „Ходене на Богородица по мъките“. Авторът не го прави център на урока, не разкрива по-цялостно литературните особености на апокрифите. Неизползувани възможности за литературен анализ има във всички уроци. В бъдеще на тази страна от разглеждането на старобългарската литература трябва да се отдели повече внимание. Това ще помогне за по-цялостното ѝ и правилното възприемане от учениците. Разбира се, че художественото въздействие, което старобългарската литература оказва, не може да се сравнява с художественото въздействие на талантивите произведения на съвременната литература, но именно затова е наложително и особено важно в един учебник за младото поколение разкриването на всички художествени ценности, които тя крие в себе си. Тогава старобългарската литература ще остане в съзнанието на учениците не само с някои сухи факти.

По-пълното проникване в художестве-

ните качества на старобългарската литература е невъзможно без правилно схващане на особеното в нейното съдържание и форма. Затова в уроците се чувствава нужда по-цялостно да се изясни въпросът за религиозния характер на старобългарската литература. На учениците прави впечатление религиозната образност и господството на религиозния мироглед. Това ги настройва иронично, но не и религиозно. Въпросът обаче тук е не само до изграждане на научно атеистично разбиране, но и до правилно отношение към литературата на старобългарската епоха. В уводния урок само се споменава, че „като всяка литература през Средновековието, така и тя (старобългарската литература—б. м.) има църковно-религиозен характер“. Това е съвсем недостатъчно. Би трябвало по-конкретно да се разкрият причините за религиозния характер на старобългарската литература и преди всички историческия характер на нейната религиозност. Не се изтъква същевременно най-важното — че в много случаи зад религиозната форма се крият идеи и чувства, свързани с живота, с актуални обществени въпроси. Учениците трябва поясно да схванат условността на религиозните образи в редица произведения, да видят зад тях връзката на старобългарската литература с борбите на народа. Въпросите от такъв характер се отминават мимоходом и в другите уроци. Не е достатъчно например само да се каже, че главно възражение на триезичниците против Черноризец Храбър е, че славянската азбука не е възприета от бога. Нужно е да се обясни защо тази нападка на много гневни Черноризец Храбър, защо той с най-много доводи я обоснова. При изясняване характера на богомилското учение се отбелязва, че то е социално-революционно по произход и същност, но се „оформя въз основа на господстващия религиозен мироглед на епохата“. Не може да се приеме, че по този начин се обяснява задоволително религиозната форма на социалното явление, сложното проникване и взаимоотношение на социални идеи и религиозен мироглед.

Задълбоченото обяснение на религиозния характер на старобългарската литература ще даде възможност да се изтъкне по-силно нейната връзка с живота и историята на народа, нейния патриотичен характер и общославянско значение. В учебника правилно се посочва прогресивният характер и общославянско значение на делото на Кирил и Методий, на техните ученици и последователи: Климент, Епископ Константин, Черноризец Храбър. По-силно обаче би трябвало да се разкрие славянския и прогресивен характер на Кирилметодиевото дело. Без да стига до

краен биографизъм, авторът можеше да използва някои моменти от Панонските жития на двамата братя, в които особено силно личи тяхната преданост към славянството. В учебника правилно се търсят и подчертават прогресивните и патриотични моменти в творчеството на такива представители на официалната литература, като Презвитер Козма, патриарх Евтимий, Григорий Цамблак. В крайната оценка обаче на Презвитер Козма и неговото значение за развитието на нашата литература се допуска известно противоречие. От една страна, Презвитер Козма е „смел и талантлив изобличител на своето време“, а от друга, се изтъква, че е „извънредно внимателен към представителите на своята класа“. Не може да се приеме и изразеното становище, че като помага за укрепването на феодалния строй, Презвитер Козма помага да се създадат предпоставки за „политическо и културно развитие на народа.“

Постигнатото в този дял на учебника не е малко, но е все още недостатъчно. За старото, но преживяло изпитните на времето изкуство, трябва да се пише свежо и също по новому.

Последният дял, „Старобългарска литература“, е разработен от А. Ничев. След като доста време в нашето училище не се изучаваха най-хубавите произведения на старогръцката литература, новата програма премахна тази празнота в образованието на младежта. Изучаването на старогръцка литература е един хубав завършек на обучението по литература в девети клас. С повишен интерес и желание учениците изучават едни от най-хубавите произведения на старогръцката литература, която ги привлича със своите художествени достойнства, с хуманизма си, с общочовешките проблеми, които поставя. Учебникът, написан от А. Ничев, допринася за това отношение на учениците към старогръцката литература. Макар и ограничен в тесните рамки на програмата, авторът е успял да разкрие до голяма степен оригиналността и художествената ценност на произведенията, които се изучават. Уроците, които е разработил А. Ничев, се отличават със своята стегнатост и логика на изложението. Авторът не среща трудност да разкаже ясно, достъпно, но същевременно свежо и интересно на учениците. Новите термини и понятия се въвеждат сполучливо и умело изясняват. Успех за автора е урокът за Есхил. Образът на Прометей е разкрит цялостно като трагичен герой, изтъква се неговата сила и величие на борец срещу деспотизма на боговете. Сполучливо са построени уроците за едно от най-великите творения на древността — епическата поема на Омир „Илиада“. В тях обаче се

чувствува нужда от по-цялостна характеристика на главните герои — Ахил, Хектор и Агамемнон. По принципи тя правилно се изгражда във връзка с конкретния анализ на отделни песни от „Илиада“, в които техните образи се разкриват най-добре. На някои места обаче авторът се увлича в преразказ („Свадата между Ахил и Агамемнон“), който отклонява от едно по-задълбочено обрисване на героите. Анализът на отделните песни и откъси трябва да води към цялостна и последователна характеристика, която същевременно да стане основа, за да се разкрие задълбочено начинът, по който се изграждат образите и разкриват характеристиките в античната литература. Авторът неоправдано отбига тези интересни и важни въпроси. В известна степен схематично и непълно са разработени двата обзорни урока. В уводния урок „Старогръцка литература“ би трябвало да се каже много повече за епохата, за развитието на старогръцката литература през елинския период, за връзката на старогръцката литература с митологията. Така щеше да се даде по-пълна представа за нейния характер и значението ѝ. В урока за старогръцката трагедия можеше да се даде поне елементарна представа на учениците и за другите големи трагически поети на древна Гърция, по-пълно да се разкрият особеностите на старогръцката драма. Въпреки тези пропуски и слабости, които не трябва да се подценяват, дялът „Старогръцка литература“ се налага със своята свежест, с правилния си, точен, изразителен и достъпен за учениците език — качества, които особено много не достигат на нашите учебници днес.

Един общ проблем, който е стоял за разрешение пред тримата автори, е разработката на въпросите от Теория на литературата, предвидени за изучаване в програмата. И тук авторите не навсякъде са успели. Сериозна критика търпят двата уводни урока: „Народно и лично творчество“ и „Особености на народното творчество“. Във всички досегашни учебници тези уроци не бяха написани добре. Авторката е останала върна на традицията. Тя напр. се опитва в противоречия, когато се опитва да изясни разликата между наука и изкуство. Противоречия и грешки са допуснати и при разкриване особеностите на трите основни литературни рода — лирика, епос и драма. Според авторката, „лириката отразява главно душевния мир на човека (к. м.) — неговите преживявания, чувства и мисли, възникнали под влияние на окръжаващата го действителност (стр. 6), а епосът „изобразява предимно външния свят“ (к. м.). След това се изтъква, че в епоса „се разкрива по-широко душевния мир на човека изоб-

що (к. м.), че езикът на епоса е „картинен“, сякаш това не се отнася и за езика на лириката. Съвсем опростителски се говори за реализма в песента „Ратай и плевенския кадия“. Реалистичният характер на песента се вижда в това, че героите „отговарят на тогавашната действителност“, че „носят определени имена — Димчо, Страшил, плевенския кадия“, че е „посочено мястото на действието — Плевен и Троянският балкан“. Несполуките с Теория на литературата в учебника да се девети клас налагат вече сериозно да се помисли не само за качествено разработване на литературно-теоретичните уроци, но и за правилното и цялостно изясняване на литературно-теоретичните въпроси във връзка с анализа на конкретното произведение.

Критичният преглед на Учебника по литература за девети клас на общообразо-

вателните трудово-политехнически училища показва, че той е твърде неравносоеден по качеството на трите си дяла. Стари недостатъци преобладават в значителна част от него. Крайно време е неверието, обхванало учителите, че хубави учебници по литература няма да се напишат, да се опровергае. Изходът не е в отричането на ползата от учебниците въобще (И. Маринов, Необходими ли са учебници по литература, Септември, кн. 4, 1962). Учебници по литература са нужни. Но те трябва да бъдат написани майсторски, с любов към литературата. Те трябва да приобщават учениците към великите произведения на изкуството, да изграждат естетическата култура на новия човек, строител на комунистическото общество — да бъдат наистина н о в и учебници.

ЛЮБОМИР ГЕОРГИЕВ

ЗА СЪЩНОСТТА НА ЕСТЕТИЧЕСКИТЕ КАТЕГОРИИ*

(„Основные эстетические категории“, Ю. Б. Борев, 1960 г. 450 стр.)

Отдавна е назряла необходимостта от задълбочено изследване характера и взаимовръзките на естетическите категории. Др. Юрий Борев в повторното, разширено и уточнено издание на книгата си е направил интересен опит за систематичното им изучаване.

Основен е вярдението му, че разглеждането на естетическите категории досега остава на ниско теоретическо равнище, без исторически подход и особено без изучаване на връзките помежду им. Усилията му са насочени към преодоляването на тези недостатъци и там, където е успял, трудът му има приносен характер.

Уводната част е опит за историческо изследване развитието на естетическите категории. Авторът се е стремил да се съобрази с диалектиката на логическото и историческото. Той е създал определена логическа система на категориите, от която изхожда и при теоретическото им изследване.

„Категориите на марксистко-ленинската естетика, както и категориите на марксистската диалектика са възлови пунктове в историята на човешката мисъл. Те отразяват най-важните качества и отношения на самия материален свят — приро-

дата и обществото“ (стр. 99). Обаче това приравняване на естетическите категории с общофилософските се е отразило неблагоприятно както на логическата им систематизация, така и на историческото им изследване. Но нека разгледаме самия труд.

„От решението на проблемата за естетическото зависи сега развитието на нашата наука и изкуството (!). Без отговор на въпроса „що е естетическо“ не може понататък да се разработват естетическите категории, да се решават въпросите...“ (101). Това е вярно и то задължава основното внимание да бъде насочено към понятието естетическо.

Предварително трябва да се направи една бележка за разглежданите категории в книгата. Те са: естетическо, прекрасно, възвишено, трагично и комично. Макар наравно с тях да не е поставено понятието красиво и да не са изследвани систематично негативните категории: грозно, безобразно, нищожно — все пак обхванати са формите на естетическото и в живота, и в изкуството. Но в книгата са разглеждани и : художествен образ, художествен метод, — макар че не е изяснено понятието художествено, наравно с понятието естетическо. Авторът сам правилно сочи, че „художественото усвояване на света е висша форма на

* Редакцията би поместила и други изказвания по разглежданите въпроси.